

UDK: 303.01

Muxayyo RAUPOVA,

Dotsent v.b., O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Toshkent, O'zbekiston

E-mail: muramuhayyo@gmail.com

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti dotsenti X.Bakirova taqrizi asosida

MA'ZURA DARSLARINI TASHKILLASHTIRISHDA SUN'IY INTILLEKTDAN FOYDALANIB DARSLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada ma'ruza darslarini tashkillashtirish jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari, ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri hamda o'qituvchi va talabalar faoliyatini optimallashtirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada sun'iy intellekt asosidagi vositalar yordamida ma'ruza materiallarini tayyorlash, taqdimotlar yaratish, talabalarning bilim darajasini aniqlash, individual ta'lim yo'nalishlarini shakllantirish va dars jarayonida interaktivlikni oshirish masalalari yoritiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektdan maqsadli va metodik jihatdan to'g'ri foydalanish ma'ruza darslarining mazmuniy sifati, talabalar faolligi va o'zlashtirish darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ma'ruza darsi, ta'lim samaradorligi, raqamli texnologiyalar, interaktiv ta'lim, individual yondashuv, pedagogik innovatsiya.

WAYS TO IMPROVE THE EFFECTIVENESS OF LECTURES THROUGH THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ORGANIZING LECTURE CLASSES

Annotation

This article analyzes the possibilities of using artificial intelligence technologies in the process of organizing lecture classes, their impact on educational effectiveness, and their importance in optimizing the activities of teachers and students. The article discusses issues such as preparing lecture materials, creating presentations, identifying students' level of knowledge, developing individual learning pathways, and increasing interactivity in the lesson process through AI-based tools. The research results show that the purposeful and methodologically correct use of artificial intelligence contributes to improving the content quality of lecture classes, increasing students' engagement, and enhancing their level of learning achievement.

Keywords: artificial intelligence, lecture class, educational effectiveness, digital technologies, interactive learning, individual approach, pedagogical innovation.

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЛЕКЦИОННЫХ ЗАНЯТИЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ПРИ ИХ ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация

В данной статье анализируются возможности использования технологий искусственного интеллекта в процессе организации лекционных занятий, их влияние на эффективность образования, а также значение в оптимизации деятельности преподавателей и студентов. В статье освещаются вопросы подготовки лекционных материалов, создания презентаций, определения уровня знаний студентов, формирования индивидуальных образовательных траекторий и повышения интерактивности учебного процесса с помощью инструментов на основе искусственного интеллекта. Результаты исследования показывают, что целенаправленное и методически правильное использование искусственного интеллекта способствует повышению содержательного качества лекционных занятий, активности студентов и уровня усвоения учебного материала.

Ключевые слова: искусственный интеллект, лекционное занятие, эффективность образования, цифровые технологии, интерактивное обучение, индивидуальный подход, педагогическая инновация.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalar, ayniqsa sun'iy intellekt vositalari tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kunda ta'lim jarayoni faqat o'qituvchining og'zaki tushuntirishi yoki tayyor matnni yetkazib berishi bilan cheklanib qolmayapti. Talaba endi oddiy tinglovchi emas, balki ma'lumotni tahlil qiluvchi, savol beruvchi, mustaqil izlanadigan faol ishtirokchiga aylanishi kerak.

Ma'ruza darslari oliy ta'lim tizimida asosiy o'quv shakllaridan biri hisoblanadi. Ular orqali talabaga nazariy bilimlar, asosiy tushunchalar, ilmiy yondashuvlar va metodologik qarashlar yetkaziladi. Biroq an'anaviy ma'ruza shakli ayrim hollarda biryozqlama axborot uzatish jarayoniga aylanib qoladi. Natijada talabalar faolligi pasayadi, mavzuga

bo'lgan qiziqish kamayadi va o'zlashtirish darajasi yetarli bo'lmaydi.

Sun'iy intellekt texnologiyalari ma'ruza darslarini yanada samarali tashkil etishga imkon beradi. Masalan, SI yordamida dars rejasi tuzish, mavzuga oid taqdimotlar yaratish, test savollari ishlab chiqish, talabalar bilimini tezkor baholash, murakkab tushunchalarni soddalashtirish, mavzuga mos vizual materiallar tayyorlash mumkin. Shu bilan birga, SI o'qituvchining o'rnini bosmaydi, balki uning metodik faoliyatini yengillashtiradi.

Mazkur maqolaning maqsadi ma'ruza darslarini tashkillashtirishda sun'iy intellektdan foydalanish yo'llarini ilmiy-metodik jihatdan tahlil qilish va dars samaradorligini

o'shishga xizmat qiluvchi asosiy yondashuvlarni aniqlashdan iborat.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqotda ma'ruza darslarini tashkil etish jarayonida sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish imkoniyatlarini aniqlash uchun nazariy tahlil, taqqoslash, kuzatish, umumlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

Birinchidan, mavzuga oid ilmiy-metodik manbalar tahlil qilindi. Bu orqali sun'iy intellektning ta'limdagi o'rimi, uning pedagogik imkoniyatlari va ma'ruza darslaridagi qo'llanish shakllari o'rganildi.

Ikkinchidan, an'anaviy ma'ruza darslari va sun'iy intellekt bilan boyitilgan ma'ruza darslari o'zaro taqqoslandi. Taqqoslashda darsga tayyorgarlik, materialni yetkazish, talabalar faolligi, baholash va qayta aloqa kabi mezonlar asos qilib olindi.

Uchinchidan, sun'iy intellektidan foydalanishning metodik modeli ishlab chiqildi. Ushbu model quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

Darsga tayyorgarlik bosqichi. Bu bosqichda o'qituvchi SI vositalari yordamida mavzu bo'yicha reja, tayanch tushunchalar, taqdimot, savollar, muammoli vaziyatlar va nazorat topshiriqlarini tayyorlaydi.

Dars jarayonini tashkil etish bosqichi. Ma'ruza davomida SI asosida yaratilgan vizual materiallar, interaktiv savollar, grafiklar, jadvallar va tushuntirish modellari qo'llaniladi.

Talabalar faolligini oshirish bosqichi. Talabalarga mavzu yuzasidan tezkor savollar, mini-testlar, muammoli topshiriqlar va guruhli tahlil vazifalari beriladi.

Baholash va qayta aloqa bosqichi. Sun'iy intellekt yordamida test natijalari, javoblar sifati, xatolar turi va mavzuni o'zlashtirish darajasi tahlil qilinadi.

Mustaqil ta'limni qo'llab-quvvatlash bosqichi. Talabalarga SI asosida individual tavsiyalar, qo'shimcha manbalar, izohli lug'atlar va takrorlash topshiriqlari beriladi.

Tadqiqot davomida asosiy e'tibor sun'iy intellektning oddiy texnik vosita sifatida emas, balki ma'ruza darslarining

Tadqiqot asosida quyidagi samaradorlik omillari aniqlandi:

Yo'nalish	Sun'iy intellektning ta'siri	Kutiladigan natija
Darsga tayyorgarlik	Reja, savol, taqdimot va topshiriqlar tayyorlash	Vaqt tejiladi, material sifati oshadi
Ma'ruza mazmuni	Murakkab tushunchalarni soddalashtirish	Tushunish darajasi ortadi
Interaktivlik	Savol-javob, test, muammoli vaziyatlar	Talabalar faolligi kuchayadi
Baholash	Javoblarni tahlil qilish, xatolarni aniqlash	Nazorat aniqligi oshadi
Mustaqil ta'lim	Individual tavsiyalar berish	Talabaning mustaqil ishlash ko'nikmasi rivojlanadi

Natijalar shuni ko'rsatadiki, ma'ruza darslarida sun'iy intellektidan foydalanish faqat texnik yangilik emas, balki ta'lim jarayonining sifatini oshirishga qaratilgan muhim metodik yondashuvdir.

Muhokama. Sun'iy intellektidan foydalanish ma'ruza darslarini zamonaviylashtirishda katta imkoniyatlar yaratadi. Biroq bu jarayonda bir nechta muhim jihatlarga e'tibor berish zarur.

Avvalo, SI o'qituvchining o'rnini to'liq egallay olmaydi. Ma'ruza darsida o'qituvchining ilmiy salohiyati, pedagogik tajribasi, nutq madaniyati, auditoriya bilan ishlash qobiliyati va mavzuni hayotiy misollar bilan tushuntira olishi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Sun'iy intellekt esa bu jarayonda yordamchi vosita bo'lib xizmat qiladi.

Ikkinchi muhim masala, SI tomonidan yaratilgan materiallarning ishonchligidir. O'qituvchi sun'iy intellekt bergan har qanday ma'lumotni tanqidiy tekshirishi kerak. Chunki SI ba'zan noto'g'ri, umumiy yoki manbasiz javoblar berishi mumkin. Shu sababli uni asosiy ilmiy manba emas, balki yordamchi texnologik vosita sifatida ishlatish maqsadga muvofiq.

mazmuni, metodikasi va natijadorligini oshiruvchi pedagogik vosita sifatida baholashga qaratildi.

Tadqiqot natijalari. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektidan foydalanish ma'ruza darslarining samaradorligini bir necha yo'nalishda oshirishga xizmat qiladi.

Birinchidan, SI darsga tayyorgarlik jarayonini tezlashtiradi. O'qituvchi mavzu bo'yicha dars rejasi, asosiy tushunchalar, taqdimot slaydlari, savol-javoblar va test topshiriqlarini qisqa vaqt ichida tayyorlashi mumkin. Bu o'qituvchining vaqtini tejaydi va unga darsning mazmuniy sifatiga ko'proq e'tibor qaratish imkonini beradi. Tabiiyki, SI bergan materialni tekshirmasdan ishlatish yaxshi fikr emas, chunki texnologiya ham ba'zida juda ishonchli ohangda noto'g'ri gapiradi. Odamlarga o'xshab, faqat tezroq.

Ikkinchidan, sun'iy intellekt murakkab nazariy tushunchalarni soddalashtirishga yordam beradi. Ma'ruza mavzusi qanchalik murakkab bo'lmasin, SI yordamida uni talabalarning bilim darajasiga moslab tushuntirish, misollar bilan boyitish va vizual shaklga keltirish mumkin. Bu ayniqsa abstrakt ilmiy tushunchalarni o'rgatishda muhimdir.

Uchinchidan, SI interaktivlikni oshiradi. An'anaviy ma'ruzalarda talabalar ko'pincha passiv tinglovchi bo'lib qoladi. Sun'iy intellekt asosida tayyorlangan savollar, muammoli vaziyatlar, tezkor testlar va individual topshiriqlar esa talabalarni dars jarayoniga faol jalb qiladi.

To'rtinchidan, sun'iy intellekt individual yondashuvni kuchaytiradi. Talabalarning bilim darajasi bir xil emas. Kimdir mavzuni tez tushunadi, kimdir esa bir tushunchani uch marta eshitib ham "ha, tushunarli" deb yolg'on gapiradi. SI yordamida talabalarning o'zlashtirish darajasini tahlil qilish va ularga mos qo'shimcha topshiriqlar berish mumkin.

Beshinchidan, SI baholash jarayonini takomillashtiradi. O'qituvchi testlar, yozma javoblar yoki qisqa fikrlarni SI yordamida tahlil qilib, talabalarning qaysi joyda qiyalayotganini aniqlashi mumkin. Bu esa keyingi darslarda aynan muammoli jihatlarga e'tibor qaratishga imkon beradi.

Uchinchi jihat, akademik halollik bilan bog'liq. Talabalar SI vositalaridan mustaqil fikrlash o'rniga tayyor javob olish uchun foydalanishi mumkin. Bu esa o'quv jarayonining sifatiga salbiy ta'sir qiladi. Shuning uchun o'qituvchi talabalarga SI vositalaridan to'g'ri foydalanish madaniyatini o'rgatishi lozim.

To'rtinchi jihat, metodik moslashuvdir. Har bir fan, mavzu va auditoriya uchun SI vositalaridan foydalanish shakli bir xil bo'lavermaydi. Masalan, texnik fanlarda grafiklar, modellar va hisob-kitoblar muhim bo'lsa, ijtimoiy-gumanitar fanlarda tahlil, muhokama, matn bilan ishlash va konseptual tushuntirishlar muhimroq bo'ladi.

Ma'ruza darslarida SI quyidagi shakllarda samarali qo'llanishi mumkin:

- mavzu bo'yicha tayanch tushunchalar ro'yxatini tuzish;
- taqdimot slaydlari uchun reja ishlab chiqish;
- murakkab mavzularni soddada tilda izohlash;
- real hayotiy misollar tayyorlash;
- dars boshida motivatsion savollar berish;
- dars davomida tezkor testlar yaratish;

- talabalar javoblarini tahlil qilish;
 - mustaqil ish uchun individual topshiriqlar tayyorlash;
 - mavzuga oid glossariy va terminologik lug'at yaratish;
 - dars yakunida qisqa xulosa va refleksiya savollari ishlab chiqish.

Shuningdek, sun'iy intellektdan foydalanish talabalarda raqamli savodxonlikni rivojlantiradi. Ular axborotni izlash, qayta ishlash, tahlil qilish, tanqidiy baholash va undan samarali foydalanish ko'nikmalarini egallaydilar. Bu esa zamonaviy mutaxassis uchun juda muhim hisoblanadi.

Biroq SI vositalarini haddan tashqari ko'p ishlatish ham darsni sun'iy va zerikarli qilib qo'yishi mumkin. Darsda texnologiya emas, mazmun markazda bo'lishi kerak. Aks holda ma'ruza darsi "slyad, bot, test, yana bot" formatidagi raqamli marosimga aylanib qoladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ma'ruza darslarini tashkillashtirishda sun'iy intellektdan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim yo'llaridan biridir. SI vositalari o'qituvchiga darsga tayyorgarlik ko'rish, materiallarni tizimlashtirish, taqdimotlar yaratish, talabalar bilimni baholash va individual ta'lim yo'nalishlarini shakllantirishda yordam beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektdan metodik jihatdan to'g'ri foydalanish ma'ruza darslarining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Avvalo, dars mazmuni yanada boyiydi, chunki sun'iy intellekt yordamida mavzuga oid qo'shimcha ma'lumotlar, misollar, vizual materiallar, savol-javoblar va interaktiv topshiriqlar tayyorlash imkoniyati kengayadi. Bu esa ma'ruzaning oddiy nazariy bayon shaklida qolib ketmasdan, mazmunan puxta va talabalar uchun tushunarli bo'lishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, sun'iy intellektdan foydalanish talabalar faolligini oshirishga yordam beradi. Ma'ruza jarayonida tezkor savollar, muammoli vaziyatlar, testlar va tahliliy topshiriqlardan foydalanish talabalarni darsga faol jalb qiladi. Natijada ular faqat tinglovchi sifatida emas, balki fikrlovchi va muhokamada ishtirok etuvchi subyekt sifatida namoyon

bo'ladi. Qisqasi, auditoriyada faqat daftar ochib, ruhiy jihatdan boshqa sayyoraga uchib ketish holati kamayadi.

Bundan tashqari, murakkab nazariy tushunchalarni soddaroq va tushunarli shaklda izohlash imkoniyati paydo bo'ladi. Sun'iy intellekt mavzuni turli misollar, taqqoslashlar, sxemalar va oddiy izohlar orqali ochib berishga yordam beradi. Bu ayniqsa abstrakt, ilmiy yoki ko'p bosqichli tushunchalarni talabalarga yetkazishda muhim ahamiyatga ega.

Sun'iy intellekt baholash jarayonini ham aniqroq va samaraliroq tashkil etishga xizmat qiladi. Talabalar javoblari, test natijalari va topshiriqlarni bajarish darajasi tahlil qilinib, ularning qaysi mavzularda qiynalayotgani aniqlanadi. Bu esa o'qituvchiga keyingi darslarda aynan shu muammoli jihatlariga ko'proq e'tibor qaratish imkonini beradi.

Yana bir muhim natija shundaki, sun'iy intellekt o'qituvchi va talaba o'rtasidagi qayta aloqani kuchaytiradi. Talabalar o'z bilim darajasi, xatolari va kamchiliklari haqida tezroq ma'lumot oladi, o'qituvchi esa ta'lim jarayonini real ehtiyojlarga mos ravishda boshqaradi. Shu bilan birga, mustaqil ta'lim samaradorligi ham oshadi, chunki sun'iy intellekt yordamida har bir talaba uchun qo'shimcha manbalar, individual topshiriqlar va takrorlash materiallari tavsiya etilishi mumkin.

Umuman olganda, sun'iy intellektdan oqilona foydalanish ma'ruza darslarini zamonaviy, interaktiv va natijador ta'lim shakliga aylantirishga yordam beradi.

Shu bilan birga, sun'iy intellektdan foydalanishda ilmiy ishonchlik, akademik halollik, metodik maqsadga muvofiqlik va tanqidiy fikrlash tamoyillariga amal qilish zarur. SI o'qituvchini almashtiradigan vosita emas, balki uning pedagogik faoliyatini kuchaytiradigan yordamchi texnologiyadir.

Demak, ma'ruza darslarida sun'iy intellektdan oqilona foydalanish zamonaviy ta'lim sifatini oshirish, talabalarni faol o'quv jarayoniga jalb qilish va innovatsion pedagogik muhitni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR

1. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
2. Luckin R., Holmes W., Griffiths M., Forcier L. B. Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. London: Pearson, 2016.
3. UNESCO. AI and Education: Guidance for Policy-makers. Paris: UNESCO Publishing, 2021.
4. Selwyn N. Education and Technology: Key Issues and Debates. London: Bloomsbury Academic, 2016.
5. Zawacki-Richter O., Marín V. I., Bond M., Gouverneur F. Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education // International Journal of Educational Technology in Higher Education. 2019. Vol. 16. № 39.
6. Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. Edmonton: AU Press, 2008.
7. Siemens G. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age // International Journal of Instructional Technology and Distance Learning. 2005. Vol. 2. № 1.
8. Woolf B.P. Building Intelligent Interactive Tutors: Student-centered Strategies for Revolutionizing E-learning. Burlington: Morgan Kaufmann, 2009.